

אסתר פרק ג

- ב וְכָל עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ
בְּרָעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהֶמֶן כִּי בֶן צֹוּה לֹו הַמֶּלֶךְ
וּמְרַדְכֵי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה.
- ג וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמְרַדְכֵי:
מִדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר אֶת מִצְוַת הַמֶּלֶךְ ?
- ד וַיְהִי בְּאֶמְרָם (וּבְאֶמְרָם) אֵלָיו יוֹם וַיּוֹם וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם
וַיִּגְדּוּ לְהֶמֶן לְרֵאוֹת הַיַּעֲמָדוֹ דְּבַרֵי מְרַדְכֵי כִּי הִגִּיד לָהֶם אֲשֶׁר הוּא יְהוּדִי.

1. "וכל עבדי המלך אשר בשער המלך בְּרָעִים ומשתחויים להמן כי בן צוה לו המלך" –
- א. מדוע המגילה מתארת בתחילה שכל עבדי המלך בְּרָעִים ומשתחויים להמן ורק אחר כך שזו מצוות המלך? לכאורה היה צריך להיות כתוב 'ויצו המלך את עבדיו אשר בשער המלך לכרוע ולהשתחוות להמן ויעשו כן'¹.
- ב. "כי בן צוה לו המלך" – מדוע "לו", להמן? הרי הציווי היה על עבדי המלך ולא עליו.
2. "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה" –
- א. מדוע מרדכי לא קיים את הצו המלכותי? הרי היה מכבד ומוקיר את כוח המלכות כפי שהוסבר בנוגע להצלתו את אחשוורוש מפני בגתן ותרש. ולא עוד אלא שבהתנהגותו, הכניס את עצמו ואת כל ישראל לסכנה איומה.
- ב. מדוע התיאור "לא יכרע ולא ישתחוה" מופיע בלשון עתיד ולא נאמר 'ומרדכי אינו כורע ואינו משתחוה' בלשון הווה, כמו שכתוב על עבדי המלך "בְּרָעִים ומשתחויים"?
3. "וְכָל עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמְרַדְכֵי –
- א. לשם מה יש להדגיש שוב שעבדי המלך הם אלו "אשר בשער המלך"? זה הרי ברור מהפסוק הקודם.
- ב. לשם מה נזכר פעמיים שמו של מרדכי? אפשר היה לומר 'ויאמרו לו עבדי המלך'?

¹ אלשיך לפסוק ב: "וראשונה היה ראוי יאמר כי צוה המלך לפניו יכרעו וישתחוו, ואחר כך יאמר כי בן צוה, שהוא כסדר, כי תחלה מצוה ואחר כך מקיימים, ולא יקדים המעשה כי היו כורעים וכו' ויתן טעם כי בן צוה לו".

4. "וַיְהִי בְּאֶמְרָם {כְּאֶמְרָם} אֱלֹהֵי יוֹם וַיּוֹם וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים" –

א. מה מוסיפה המילה "ויהי"? מדוע לא נאמר 'ובאומרם אלו יום ויום לא שמע אליהם'?

ב. מה משמעות היחס בין הכתיב לבין הקרי?

ג. מה מוסיפה וי"ו החיבור במילים "ולא שמע אליהם"?

5. "ויגידו להמן" –

א. מדוע לא נאמר 'ויאמרו להמן'? מה מלמדת לשון 'הגדה' דווקא?

ב. מדוע הלשינו על מרדכי?

ג. לשם מה היה צריך להגיד להמן, וכי לא ראה בעצמו שמרדכי לא משתחוה לו?

6. "לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי" –

א. מה פירוש הדבר האם יעמדו דברי מרדכי שהוא יהודי?

ב. משמע מן הפסוק שתשובת מרדכי לשאלת עבדי המלך "מדוע אתה עובר על מצות המלך?" הייתה: 'כי אני יהודי'.

1. איך תשובתו עונה לשאלתם? וכי ליהודי יש היתר לזלזל במלכות?

2. מדוע תשובת מרדכי 'כי אני יהודי' אינה מופיעה בסמוך לשאלה "מדוע אתה עובר את מצות המלך"?²

"לא יכרע ולא ישתחוה"

כפי שהוסבר³, אחשורוש האציל על המן סמכויות שלטון וניהול הממלכה. במינויו למשנה למלך הכריז אחשורוש כי לא רק העם הפרסי ראוי למלוך אלא אף יתר העמים: המצרים, ההודים, העמלקים וכן הלאה. באפן זה המלכות לא תהיה רק של אחשורוש אלא מלכות העמים השונים שיהיו אחראים על עצמם, יקבלו החלטות ויפתחו את חייהם כטוב בעיניהם. כך לא יוכלו העמים לבוא בטענות למלך וממילא לא תהיה סיבה למרוד בו. אדרבה, העמים יתמלאו מוטיבציה לבטא את ייחודיותם ויהיו מאושרים. המן העמלקי ינצח על שינוי המגמה המלכותית ויוביל אותה. העובדה שלמעשה המלכות עוברת לעמים מותירה את מלכות אחשורוש ריקה מתוכן והוא נשאר כעין בובה. כאשר מלך עומד בראש ממלכתו ומושל בה ביד רמה העם מכיר כי יש סמכות מעליו והכרה זו יוצרת אצלו איזון מוסרי. האזרחים יודעים שאינם יכולים לעשות ככל העולה על רוחם

² אלשיך לפסוק ג: "הנה באומרם אחר כך כי הגיד להם אשר הוא יהודי, מורה שהשיב להם תשובה באומרם אלו מדוע אתה עובר וכו', ומן התימה הוא למה זה לא הוזכרה תשובתו כאשר הוזכרה שאלתם".
³ במאמר: מדוע גידל המלך אחשורוש את המן.

וכך נבנים בהם איפוק וענווה. אבל המציאות שמכתיב אחשורוש היא פתח לאנדרלמוסיה ולהתפרצות של כוחות רשע.

יתר על כן, אחשורוש מצווה את כל עבדי המלך להשתחוות להמן. בארמון המלך אין נהוג להעניק כבוד אלא למלך לבדו. הציווי שמצווה אחשורוש את העבדים שבשער המלך, בעלי המשרה השיפוטית בארמון, להשתחוות להמן **בתוך ארמונו** גורם להקל בכבוד המלכות ולערער על סמכותה. בהאצלת הסמכויות הרחבות על המן ובהענקת רוב הכבוד לו, אחשורוש מחליש את תוקף מלכותו.

המלבי"ם אומר שאחשורוש נתן להמן:

"יתירא [מעלה יתירה] שכל עבדי המלך אף שיושבים בשער המלך

יכרעו וישתחוו לו, כי מנמוסי המלכים

אשר במקום אשר שם המלך לא ינהגו כבוד לשום אדם

כי בזה מיקל כבוד המלך אם יכבד אחד מעבדיו לפניו

[וכמ"ש שאוריה החתי מרד במלכות בית דוד שמפני שקרא ליואב בפני דוד אדוני]

ואחשורוש מחל על כבודו וצוה שגם בשער המלך יכרעו להמן"⁴.

"כי כן צוה לו המלך" – אחשורוש ציווה לו – לכבודו, למען האדרת שמו של המן.⁵ מדוע אפוא כתוב "כרעים ומשתחויים להמן" לפני "כי כן צוה לו המלך"? משום שברגע שאחשורוש האציל סמכויות רחבות על המן, המן הפך להיות המלך בפועל, והאווירה של ריבוי הכבוד כלפי המן הייתה טבעית וספונטנית עוד טרם ציווה המלך לכרוע ולהשתחוות לו. אחשורוש הוציא צו מלכותי שביטא את הלך הרוח בממלכה. אמנם "עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים ומשתחויים להמן כי כן צוה לו המלך" – מפאת ציווי המלך, אבל העובדה שתיאור הכריעה וההשתחויה מובא לפני הציווי מרמזת שהציווי נבע מתוך כניעה לאווירה שכבר שררה ממילא.

מרדכי לא יכול היה בשום פנים ואופן לתת יד לשקר הגדול שבהתנהגות אחשורוש. כפי שהתבאר לעיל⁶ מרדכי תמך במלכות וראה בה חשיבות כי "אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו". הוא הבין שהקב"ה 'ממליך מלכים', והוא נתן לאחשורוש את כתר המלוכה. אם כן, דווקא בשל כך על אחשורוש להיות מלך – להנהיג את ממלכתו בתקיפות וברוממות של מלכות, ולא

⁴ מלבי"ם לפסוק ב.

⁵ מהר"ל, אור חדש עמ' קלא ד"ה כורעים ומשתחויים: "כי כן צוה לו המלך פירוש בשבילי".

⁶ במאמר על בגתן ותרש.

מתוך החלשת תוקפה וטשטוש סמכויותיו.⁷ "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול"⁸ כיוון שבלי כבודו אין תוקף לשלטונו ואין אימתו על נתיניו. כך מתמוססות אשיות המוסר האנושי הבסיסיות ביותר.

מלבד זאת, היותור של אחשוורוש על שלטונו והעברתו לידי העמים הוא 'סטירת לחי' לכל השקפת היהדות, הקוראת לשים במרכז החיים את שם ד' ואת דרכי המוסר ולא את האדם עצמו ואת סיפוק חושי ותאוותיו. פיתוח החיים הוא עניין יקר וחשוב אך ורק כאשר הוא מכוון לבטא את האידיאלים האלוקיים ואת ערכי הקודש ולא את האיגו של האדם. מרדכי ידע שישודה העמוק של מגמת שלטון זו הוא **מלחמה חזיתית בקב"ה ובעם ישראל** – הכשרת הרשעה והזוהמה.

בפסוקים ב-ג שבהם מתוארת נאמנותם המוחלטת של עבדי המלך למצוותו מופיעה המילה "המלך" שש פעמים. המספר שש מבטא שישה צדדים, שהם כלל המציאות – ארבע רוחות השמיים, מעלה ומטה. המגילה רומזת אפוא שעבדי המלך ראו במלכות אחשוורוש את 'חזות הכול', ועל כן ראו עצמם עבדים נאמנים ומוחלטים לה – למלכות המרוקנת מתוכן ואינה אלא ליברליות מופקרת. אבל מרדכי הוא עבד ד', ורצון ד' לבדו הוא 'חזות הכול'.

אם כן בעומק העניין מרדכי לא הכניס את ישראל לסכנה. הסכנה כבר הייתה קיימת בעצם מינויו של המן ובהשלטת המגמה האנוכית שנתנה הכשר להפקרות ביתר שאת וביתר תוקף. בעצם עליית המן כבר נגזרה כליה על ישראל ועל כל הופעת שם ד' בעולם. לפיכך לא רק שלמרדכי לא היה מה להפסיד, אלא שבהתנהגותו "לא יכרע ולא ישתחוה" הוא נתן לעולם סיכוי להתנער מעיוורונו ולשוב לשפיותו. מרדכי אינו כורע ומשתחוה כי הוא מאמין בקיומה של אמת עליונה שהיא נשמת אפו של העולם, שאינה מאפשרת להיכנע לתפיסות חיצוניות ושקריות. מרדכי נחלץ אפוא לסייע לעולם להיפגש עם מגמתו האחדותית, האידיאלית, והמוחלטת שהכול צריכים להיות מסורים אך לה. התנהגותו נבעה מצפיית עתיד העולם ותיקונו במלכות שדי ועל כן נאמר "לא יכרע ולא ישתחוה" בלשון עתיד. עבדי המלך לעומת זאת, "כורעים ומשתחווים" בהווה. הם סוגדים למציאות ההווית – להנאות החושים הרגעיות ולסיפוק המיידי.

"מדוע אתה עובר את מצות המלך?"

"ויואמרו עבדי המלך אשר בשער המלך" – ההדגשה מלמדת שטענת עבדי המלך כלפי מרדכי "מדוע אתה עובר את מצות המלך?" נבעה מתוקף תפקידם בתור שופטים ודיינים הממונים על החוק והמשפט בממלכה. הם לא יכלו לעבור לסדר היום אל מול התופעה שאחד מחשובי הממלכה ויקיריה היושב בשער המלך עובר על מצוות המלך. "אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר?"⁹ – שאר אזרחי הממלכה?! התנהגות מרדכי ממוטטת לכאורה את כל אשיות הסדר הממלכתי.

⁷ על פי שיעור של הרב בלייכר שליט"א על מגילת אסתר.

⁸ סוטה מא ע"ב.

⁹ מועד קטן כה ע"ב.

עבדי המלך לא פנו למרדכי מתוך זלזול בו. הם הכירו במעלתו הרמה, ביושרו ובמוסריותו ועל כן הבינו שאם מצא לנכון לנהוג כך, מוכרחת להיות לו סיבה רצינית שאחריה רצו להתחקות.

כך מובא בדברי ר' שלמה אלקבץ:

”כי הם לא יחשבו היות מרדכי יהיר וזד חלילה

כי הם מכירים מעלתו ומדרגתו ולכן שואלים את פיו

יגיד להם טעמו של דבר”¹⁰.

עבדי המלך אשר בשער המלך לא שנאו את מרדכי ולא רצו 'לערוף את ראשו', להפך, הם רצו למנוע ממנו הסתבכות מיותרת עם החוק, ולפיכך שאלו אותו:

”מה יקחך לבך למרות [להמרות] מאמר המלך מה שאין שום שר וגדול עושה?...

ומדוע אתה לבדך תחטא בזה, כל שכן כי אתה כאחד מעבדי המלך...

והיה ראוי לך לגעור במי שיעבור מצות המלך, לא שתעבור אתה על מצותו...

כי אין טוב וכבוד וגדולה כקיום מצות המלך”¹¹.

לפיכך נאמר "ויאמרו למרדכי" ולא "ויאמרו לו". הם פנו אליו מצד שמו, מצד מעלת אישיותו האומרת 'כבוד' ומכבדת גם את המלכות.

”ויהי באמרם אליו יום ויום”

אילו היה נאמר רק 'באמרם אליו יום ויום לא שמע אליהם' בלי וי"ו החיבור, היה מובן שאף על פי שבכל יום ויום דיברו אֶתו וניסו לשכנעו לחזור בו מלעבור על מצוות המלך הוא לא שם לב אליהם. וי"ו החיבור מלמדת שיש כאן סיבה ותוצאה: דווקא הפצרותיהם המתמשכות "יום ויום" הוציאו אל הפועל במרדכי קומה איתנה של אי-שמיעה אליהם, של התרכזות הולכת וגדלה באמת הפנימית של המציאות. על כן נאמר גם "ויהי באמרם ולא שמע אליהם" – נתהוותה בקרבנו קומת חיים שלמה של חוסן נפשי וחוסר יחס גמור לכל הפצרותיהם שיכבד מלכות שלמעשה כבר איננה מלכות. זו גם משמעות הקרי והכתיב: אף על פי שבפועל אמרו לו יום ויום – "באמרם אליו", נחשב הדבר "כאמרם אליו" – כאילו אמרו, ואין באמירתם ממש.

¹⁰ מנות הלוי, הוצאת זכרון מנחם תשס"ח עמ' קפ.

¹¹ שם.

אמנם מן הכתוב משמע שמרדכי ענה לשאלתם – "כי הגיד להם אשר הוא יהודי"; הוא הסביר להם שמתוקף היותו יהודי אינו יכול להשתחוות להמן, לשום כוח המייצג מרידה בקב"ה אף בעקיפין. עם זאת תשובתו איננה מובאת סמוך לשאלתם. מדוע?
שני הסברים אפשריים:

א. כדי ליצור את הרושם שכביכול לא ענה להם. המגילה רוצה לרמוז שגם כאשר ענה להם היה זה מתוך חוסר יחס מוחלט למגמת שאלתם להניאו מהתנהגותו. שאלותיהם לא נגעו ללבו כלל וכלל. ההחלטה שלא לכרוע ולא להשתחוות להמן הייתה אצלו בגדר "יהרג ואל יעבור".

ב. באמת לא ענה להם. אבל מתוך הערכתם את מרדכי ורצונם בשלומם ובטובתו, הם התרוממו מעצמם לקלוט את סיבת סירובו להשתחוות להמן. הם ידעו כי הסיבה נעוצה בהיותו יהודי המשתחוה לדי' אלוקיו לבדו. הבנתם הייתה כה בהירה עד כי נחשב הדבר כאילו הגיד להם במפורש שהוא יהודי¹².

"ויגידו להמן" – לשון הגדה במקרא מורה גם על אמירת דברים בפירוט ובהרחבה¹³. על כן יש מקום לומר שעבדי המלך לא רק מסרו להמן את המידע שמרדכי אינו כורע ומשתחוה לו אלא אף פירטו בפניו את השקפת עולמו היהודית שאינה מאפשרת לו לעשות זאת.

עבדי המלך לא מיהרו לדווח להמן על דבר התנגדותו של מרדכי להשתחוות לו. הם דיווחו לאחר ימים רבים – "ויהי באמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן". גם עובדה זו מורה כי לא פעלו מתוך שנאה או נקמנות כלפיו, אלא כדי "לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי" – התגלתה בהם שקיקה אמיתית לבחון את כוח עמידתה של אמונת מרדכי. הם רצו להיווכח האם אכן קיימת אמת מוחלטת בחייהם של היהודים שהיא לבדה חזות הכול ואין בלתי. כך מובא בפירוש ר' שלמה אלקבץ על המגילה:

"ויגידו להמן – ... כי לא הגידו זה בדרך איבה ושנאה, אלא לראות היעמדו,

כלומר אם יש להם העמדה וקיום"¹⁴.

מטרתם הייתה לבדוק האם האמת של מרדכי תעמוד במבחן ותנצח. אם כן, הרי שהיא האמת המוחלטת שרק לה יש לכרוע ולהשתחוות. מתגובת עבדי המלך היושבים בשער המלך להתנהגות מרדכי רואים שהם הושפעו ממנו לטובה – מטהרתו ומן האמת, היושר והטוב שבו. במעמקי המציאות הולכת ונרקמת בשלות למפגש עם האמת הגדולה שבחיי עם ישראל.

מדוע אפוא היה על עבדי המלך להגיד להמן, וכי מעצמו לא ראה שמרדכי אינו כורע ואינו משתחוה לו?

מובא בפירוש יוסף לקח:

¹² על פי פירוש מצודת דוד ליונה אי ד"ה כי הגיד להם. עיין גם נ"י גאל-דור, קום לך אל נינוה תשע"ד עמ' 34.

¹³ העמק דבר בראשית כד כג.

¹⁴ מנות הלוי שם עמ' קפב.

”שהמן מרוב גאות לבו לא היה מביט אל הכורעים ומשתחוים לו

כמנהג זקופי הקומה ונטויי הגרון”¹⁵.

המן המנופח מגאוה ושחצנות לא השפיל מבטו אל עבר הפחותים והנמוכים ממנו. שחצנותו מבטאת את דורסנותו ואת הרוע המהותי לו.

---

¹⁵ יוסף לקח לפסוק ד. כך מובא גם בפירוש הגר"א.